

prostorno ekološka dimenzija odnosa selo-grad*

mila zlatić

institut za društvena
istraživanja
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, hrvatska

primljeno siječnja 1992.

U želji da pretpostavke za očuvanje i unapredjenje okoline prerastu u odgovarajuću kvalitetu, a generalna opredjeljenja koja postoje u našem društvu dožive afirmaciju u konkretnim mjerama i akcijama, bilo je potrebno istražiti stanje ugroženosti čovjekove okoline kako bi se moglo uspješno djelovati u praksi. Stoga su, nakon prvog dijela u kojem su date neke osnovne postavke prostorno-ekološke dimenzije odnosa selo-grad, analizirani rezultati terenskog istraživanja prostorno-ekoloških aspekata međuzavisnosti sela i grada u Hrvatskoj s obzirom na stupanj razvijenosti općina. Rezultati analize upozoravaju da je ukupno zagađenje u mjestu stanovanja ispitanika jače u gradovima. Istovremeno niža tehnološka razina privredne proizvodnje u selima i u nerazvijenim općinama Hrvatske uvjetuje veće zagađenje radnog ambijenta.

uvod

→ Odnos selo-grad bitan je faktor u poimanju čovjekove okoline, posebno fenomen smanjenja razlika između sela i grada. Negdje se te razlike smanjuju bezbolnim promjenama, modernizacijom sela, a drugdje uvodjenjem najboljih seoskih vrednota u gradski način života, kao i u manjoj mjeri ruralizacijom grada. Negdje su ti procesi ipak nasilni, bolni i razorni (Seferagić, 1988).

Razvoj i urbanizacija koji nose ekonomske koristi stanovništvu, ugrožavaju ekološku stabilnost u prostoru. Stoga je ravnoteža između korisnim učincima razvoja i negativnim efektima koji ga prate, značajna u međuodnosima sela i grada s obzirom na ekološke posljedice u prostoru pojedinih aglomeracija.

U temelju stabilne i poželjne ravnoteže razvoja različitih tipova naselja i odnosa među njima leži kompromis između društvenih, ekonomskih i ekoloških ciljeva. Dugoročno promatrano, okolinski prihvatljiv razvoj, bez obzira na tip naselja, zahtijevat će uključivanje novih sudionika u korištenje okoline. U tome će tehnologija imati odlučujuću ulogu. Uvodjenjem novih tehnologija, kako u urbanim tako i u ruralnim prostorima, stvaraju se bolji i ujednačeniji uvjeti života u selu i gradu, u odnosu na postojeće stanje zagađenosti okoline, s jedne strane, a s druge se strane stvara višak radne snage zbog uvodjenja tih tehnologija. Stoga su nužni prijedlozi koji bi mogli pridonijeti konstruktivnom pristupu okolini, što predpostavlja investiranje u znanstve-

* Ovaj je rad izvod iz opsežnijeg rada "Prostorno-ekološki aspekti sela i grada" objavljenog u Zborniku radova PROMJENE U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU SELA I GRADA, Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 1990. što ga je grupa autora objavila na kraju petogodišnjeg razdoblja rada na podprojektu "Sociokulturne karakteristike i procesi u prostoru i odnosi selo-grad", unutar znanstvenog projekta "Sociokulturni razvoj".

na istraživanja, te u razvoj čistih tehnologija, primjerenijih novim okolnostima (posebno u ruralnim prostorima), uz povećanje ili bar zadržavanje postojećeg stupnja zaposlenosti. To vodi k temeljnoj reviziji dosadašnjih aspekata razvoja, a vodi i stvaranju svjesnih i odgovornih znanstvenih doprinosa u domeni prostorno ekološke dimenzije u pristupu istraživanjima sela i grada (Mattar, 1984).

Pažnja koja se danas posvećuje fizičkim ograničenjima okoline najčešće ignorira važnu činjenicu da ekonomski rast i razvitak nerijetko bivaju onemogućeni institucionalnim zaprekama znatno prije nego što se dosegnu fizički limiti. Jedan od glavnih razloga institucionalne slabosti upravo je nespремnost da se u analizu uključe i društvene implikacije problema okoline; npr. razni oblici degradacije poljoprivrednog tla važan su ekološki problem, no mnogi su njegovi aspekti u nužnoj vezi s društvenim ograničenjima ekološki racionalnog korištenja tog resursa (Roca, 1987).

Još uvijek smo na stupnju razvoja kada vjera u izgradnju znači i garanciju za razvoj, a posljedice degradacije čovjekove okoline izgradnjom nisko su na listi naše spoznaje. Ipak, tokom sedamdesetih i osamdesetih godina pitanje očuvanja čovjekove okoline postalo je sastavni dio naše stvarnosti, ali samo u području onečišćenja zraka, vode, buke, vibracija i slično, tj. izvanjskih efekata koji neposredno ugrožavaju zdravlje ljudi i okoliš (Zlatić, 1986).

U zadnja dva desetljeća, dakle, istraživanjima ekoloških problema posvećuje se veća pažnja, jer izučavaju jedno od najozbiljnijih pitanja suvremenog života koji ujedno stoje na putu "napretku", tj. profitu i prestižu.

Ono što je najvažnije a što se gotovo uvijek - nesvjesno ili namjerno - gubi iz vida jest konflikt između zaštite i unapređenja čovjekove okoline i ekspanzije (u bilo kojem smislu). Stvarno rješenje ekoloških problema nemoguće je bez usporavanja i/ili zaustavljanja populacijskog i ekonomskog rasta, bez napuštanja mnogih (iracionalnih) ambicija. Da bi se zaista zaštitila priroda, čovjek i kakav-takav smisao njegova života, nužno je raskrinkati i diskreditirati još dominantnu religiju rasta (Perković, 1981). Jer daljnji bi ekonomski rast i prerasporedjavanje stanovništva lako mogli prouzročiti još veće pogoršanje stanja okoline, i to kako u depopulacijskim područjima tako i prostorima useljavanja, ako se, svjesni posljedica, pravodobno ne upletemo.

Istraživanja prostorno-ekološke dimenzije odnosa selo-grad u Hrvatskoj zahtjevaju, prvo, analizu postojećeg stanja budući da ono direktno utječe na aktivnosti u prostoru. Analiza treba obuhvatiti doratno stanje, te stanje uvjetovano ratnim razaranjima. Osim toga, u okviru analitičkog razmatranja socioekoloških odnosa između ruralnih i urbanih naselja u Hrvatskoj, potrebno je analizirati regionalni aspekt problema. Činjenica je da su regionalne razlike u društveno ekonomskom razvoju Hrvatske nakon drugoga svjetskog rata znatno izražene. One su odraz postojećih neravnomyjnosti i strukturnih neuskladjenosti u tom četrdeset i pet godišnjem razdoblju privrednog razvoja pojedinih dijelova Hrvatske. Okolnosti novog rata na tlu Hrvatske povećavaju ovu i ovako neravnomyjnu prostornu distribuciju aktivnosti i stanovništva. Prostorno-ekološka dimenzija odnosa sela i grada u ovim uvjetima bitan je faktor društveno-ekonomskog razvitka Republike.

prostorno ekološki aspekt odnosa selo-grad

Ugrožavanje čovjekove okoline rezultat je veoma brze transformacije iz nerazvijenog agrarnog u razvijenije agrarno-industrijsko društvo, sa mnogo uvezene tehnologije i iskustva, sa osobito dinamičnim razvojem gradova, industrije i prometa i nedovoljnog poznavanja fenomena okoline. To je i razdoblje velikoga kulturnog preobražaja zemlje, procesa koji se nastavlja na sve višim razinama materijalne i duhovne kulture.

U bliskoj prošlosti stanovništvo Hrvatske bilo je rasporedjeno u takvoj mreži naselja koja je sa čovjekovom okolinom činila nedjeljivu cjelinu. Ubrzanim procesom industrijalizacije, nakon drugoga svjetskog rata započela je deagrarijacija koja izaziva velike pomake stanovništva iz sela u gradove i "zgušnjavanje" stanovništva u manjem broju

većih naselja. Prije drugoga svjetskog rata najveći je dio stanovništva živio u seoskim naseljima. Naselja sa više od 20.000 stanovnika bilo je vrlo malo, a gustoća naseljenosti vrlo niska. Poslije 1945. ukupni broj stanovnika Hrvatske ostvaruje se zahvaljujući porastu stanovništva u manjem broju općina s većim urbanim i industrijskim centrima. Istovremeno proces depopulacije zahvaća sve veća područja. Jedna od temeljnih odrednica takva procesa je stalno iseljavanje iz seoskih općina, a useljavanje u urbano-koncentracijska područja (Wertheimer-Baletić i Gelo, 1990). U samo osam općina u naseljima sa 100.000 stanovnika i više živi 25,2% stanovništva Republike. U naseljima sa 50.000 stanovnika i više živi 58,8% stanovništva Republike (Statistički godišnjak Hrvatske, 1990). Od 1961. do 1991. čak se u 60% općina smanjuje broj stanovnika (Zlatić, 1991).

Dakle, tokom četiri i pol desetljeća od 1945. do 1991. industrijalizacija je prouzrokovala veliki socijalni preobražaj, deagrarizaciju uz depopulaciju, s jedne strane, i intenzivnu urbanizaciju, s druge.

Narušavanje ravnoteže ekosistema zbog raznih oblika zagađenosti zraka, vode, tla vezano je za industrijalizaciju i urbanizaciju koja se nastavlja i u procesu obnove nakon razaranja 1991. Konceptija razvoja urbanizacijom prolazi zanimljivu transformaciju s obzirom na ekološku dimenziju razvoja; od naglašavanja prvenstvene uloge industrijalizacije za razvoj, do izražavanja pojedinačnog stava, i to prema urbanizaciji i prema sebi i svojem položaju, ulozi i mjestu unutar tog razvoja. Ova se preobrazba ne može pripisati samo utjecaju neutralnih fizičkih osobina, jer su one oduvijek prisutne. Značenje koje im se pripisuje mijenja se i utječe na način kojim se mijenja korištenje i pristup prirodnim resursima, tj. okolini. Druge osobine - tradicija, autohtona kultura i sl., sada određuju mikroprostore i daju im posebnu vrijednosnu dimenziju.

Opće je mišljenje da je stanovništvo seoskih naselja ekološki manje ugroženo od gradskih, te da su razvijena područja jače degradirana od onih s nižim stupnjem gospodarskog razvitka. Kako bi se testirala ova često izrečena tvrdnja u ovom je radu data komparativna analiza ekološke ugroženosti radne i životne okoline ispitanika u naseljima Hrvatske. Osim toga, unutar Republike Hrvatske izvršena je klasifikacija općina prema razvijenosti, što je omogućilo komparativnu analizu ekološke ugroženosti u naseljima općina različitog stupnja privrednog razvoja.¹⁾

Osnovni podaci korišteni u ovom radu temelje se na terenskom istraživanju sociokulturnih karakteristika i procesa u prostoru, te odnosa selo-grad, gdje su prostorno ekološki aspekti odnosa sela i grada bili samo jedan u nizu predmeta ovog sveobuhvatnog istraživanja.

Godine 1989. provedeno je anketno istraživanje na jugoslavenskom uzorku pod nazivom "Društvena struktura i kvaliteta života", a unutar njege i na razini Hrvatske na uzorku od 2510 ispitanika (851 na selu i 1659 u gradu). Kao što je rečeno, u okviru ovoga sveobuhvatnog istraživanja uključena su i pitanja ekološke ugroženosti ispitanika. Prvo je analiziran stupanj ugroženosti ispitanika tamo gdje stanuju, a potom i na radnom mjestu. Zagađenje vode, zraka te buka i onečišćenje radne sredine ispitanika, osnovni su parametri određivanja ukupnog stupnja zagađenosti životne i radne okoline ispitanika.

Pretpostavka je ovog ekološkog dijela istraživanja bila da se stupanj ugroženosti okoline razlikuje u selima i u gradovima, kao i u općinama različitog stupnja razvijenosti.

rezultati istraživanja

Istraživanje je omogućilo da se zbrojem pojedinih elemenata zagađenja boravišne i radne sredine stvori ukupan indeks ekološke ugroženosti u mjestu boravka i na radnom mjestu. Analiza ova dva indeksa otkriva mišljenje ispitanika ovog istraživanja o njihovoj

1) Nerazvijenom općinom smatraju se one općine koje su imale status privredno nedovoljno razvijenih u cijelom razdoblju 1971-81, ili su ga ponovno stekle u razdoblju 1981-85. Ima ih 29, a od toga ih 15 ima takav status od 1966 (Oliveira-Roca, 1989).

ekološkoj ugroženosti.²⁾ Tom je analizom ustanovljeno da je, s obzirom na tip naselja i stupanj razvijenosti područja istraživanja, ugroženost ispitanika u mjestu stanovanja dijametralno suprotna ugroženosti na radnom mjestu.

Rezultati potvrđuju pretpostavku da tip naselja stalnog boravka, tj. selo ili grad, bitno određuje ukupno zagađenje okoline. Grad je znatno ugroženiji od sela, ali stupanj razvijenosti općina ima značajan utjecaj na ekološku ugroženost ispitanika. Indeks ekološke ugroženosti u mjestu stanovanja pokazuje da čak 66,4% ispitanika sela nerazvijenih općina vjeruje da žive u dobrim ekološkim uvjetima, a svega 37,3% u gradovima tih općina. Istovremeno u razvijenim općinama 56,5% ispitanika sela i 26,8% ispitanika grada smatra da nisu ekološki ugroženi tamo gdje stanuju.

Dakle, u selu kao i gradu u nerazvijenim općinama ispitanici smatraju da je njihova životna okolina manje ugrožena od okoline ispitanika u razvijenim općinama. Ipak, potrebno je napomenuti da su rezultati istraživanja istakli činjenicu da postoje znatne razlike u mišljenjima o pojedinim elementima zagađenja, koji pojedinačno bitno utječu na kvalitetu života. Tako, mišljenje ispitanika o zagađenosti zraka u području stanovanja pretpostavlja da je selo manje zagađeno nego grad. No, u razvijenim je općinama zagađenost veća i u selima i u gradovima. Ipak, postoje razlike u mišljenjima različitih kategorija ispitanika. U razvijenim općinama zanimanje i obrazovanje ispitanika utječe na mišljenje o zagađenosti zraka. Dok radnici, a posebno poljoprivrednici, vjeruju da žive na relativno čistom zraku, preko polovice ispitanika ostalih zanimanja (administrativni radnici, osoblje zaštite, stručnjaci i rukovodioci) uvjereni su da žive u povremeno ili trajno zagađenoj okolini. U nerazvijenim općinama više od tri četvrtine ispitanika, bez obzira na zanimanje, smatra da u području njihova stanovanja zrak nikada nije zagađen. Što je viši stupanj obrazovanja ispitanika, to je izraženija svijest o zagađenju zraka. Osjećaj ugroženosti od zagađenja zraka u razvijenim općinama izraženiji je u ispitanika s višim obrazovanjem.

Za razliku od podvojenog mišljenja o zagađenosti zraka u selu i gradu, ispitanici i sela i grada smatraju da tamo gdje stanuju voda nije zagađena. Sukladno tome jesu i rezultati analize o čistoći vode u razvijenim i nerazvijenim općinama.

Treći element indeksa ekološke ugroženosti ispitanika u mjestu stanovanja jest buka. Buka je mnogo prisutnija u gradovima nego u selima. Međutim, ne postoje bitne razlike između tipa naselja razvijenih i nerazvijenih općina. Svega je nešto povoljniji odnos s obzirom na stupanj ugroženosti bukom u naseljima nerazvijenih općina.

U selima je više od 3/4 ispitanika svih zanimanja u svim prostorima istraživanja koji smatraju da nikada nisu ugroženi bukom. Međutim, u gradskim naseljima čak četvrtina žitelja smatra da su trajno ugroženi bukom, a samo oko 50% nikada. U razvijenim općinama Hrvatske preko 80% poljoprivrednika, a samo 50% službenika nikada nije izloženo buci. U nerazvijenim općinama Hrvatske mišljenje je mnogo ujednačenije s obzirom na zanimanje ispitanika.

Ispitanici seoskih naselja bez obzira na školu koju su završili uglavnom smatraju da nikada nisu ugroženi bukom, dok se u gradovima tek nešto više od polovice ispitanika ne smatra ugroženima. Međutim, čak trećina ispitanika s visokim obrazovanjem vjeruje da su trajno izloženi buci. Ovakvo mišljenje potvrđuje činjenicu da je stanovništvo s višim obrazovanjem svjesnije problema zagađenja okoline, te zato kritičnije ocjenjuje svoju okolinu nego što to čine manje obrazovani ispitanici.

2) Indeks ekološke ugroženosti u mjestu boravka je zbroj odgovora na pitanja o zagađenju vode, zraka, te izloženosti buci od prometa industrije i sl. u području gdje ispitanik stanuje. Odgovori su klasificirani u tri grupe: "dobro" (kada su ispitanici na sva tri pitanja koja čine indeks ekološke ugroženosti odgovorili sa "dobro"), "srednje" (kada su ispitanici na jedno ili više pitanja koja čine indeks ekološke ugroženosti odgovorili da su u području stanovanja povremeno ili trajno ugroženi); te "loše" kada su ispitanici na sva tri pitanja ekološke ugroženosti odgovorili da su trajno ugroženi.

Indeks ekološke ugroženosti na radnom mjestu isto je tako zbroj odgovora na pitanja o zagađenosti zraka (otrovni plinovi, prašina, dim i sl.), buci i nepogodnoj temperaturi na radu. Odgovori su također klasificirani u tri grupe: "uvijek ili često" (kada su ispitanici na sva tri pitanja koja čine indeks ekološke ugroženosti na radu odgovorili da su na radnom mjestu uvijek ili često ugroženi); "povremeno" (kada su ispitanici na jedno, više ili na sva pitanja koja čine indeks ekološke ugroženosti na radu odgovorili da su povremeno ugroženi); treći odgovor je "nikada".

Ekološka ugroženost ispitanika na radnom mjestu bitno se razlikuje od ugroženosti u mjestu stanovanja. I u selima i u gradovima nerazvijenih općina Hrvatske zagadjenje na radu izraženije je no u razvijenim predjelima Hrvatske, što odgovara tvrdnji da stupanj ekonomskog razvoja utječe na stupanj zagadjenosti radne sredine.

Tablica 1

Stavovi ispitanika o ekološkoj ugroženosti na radnom mjestu

Tip naselja	Stupanj razvijenosti općine	Indeks ekološke ugroženosti			U %
		Uvijek/često	Povremeno	Nikada	
Selo	Razvijene	22,6	66,5	11,0	
	Nerazvijene	22,7	62,6	10,4	
	Ukupno	23,8	65,4	10,8	
Grad	Razvijene	14,9	60,0	25,2	
	Nerazvijene	16,9	69,0	14,1	
	Ukupno	15,0	60,6	24,2	

Iako indeks ekološke ugroženosti ukazuje na mišljenje ispitanika o općem stanju okoline tamo gdje rade, za analizu ukupne ekološke ugroženosti potrebno ocijeniti razlike i sličnosti među pojedinim zagadjenjima, jer svako pojedinačno bitno utječe na kvalitetu života i rada ljudi.

Uspoređujući mišljenja seoskih i gradskih stanovnika o zagadjenosti zraka na radu dolazi se do zaključka da je u selima i gradovima nerazvijenih općina Hrvatske ovo zagadjenje veće. Preko 50% svih zaposlenih ispitanika u naseljima nerazvijenih općina Hrvatske uvijek su ili često izloženi otrovnim plinovima, prašini, plinu, dimu i sličnom zagadjenju zraka.

Izloženost ispitanika neproizvodnih zanimanja ovoj vrsti zagadjenja na radnom mjestu vrlo je mala i u selima i u gradovima. Značajna je razlika pri usporedbi s ostalim zanimanjima, posebno radničkim. U gradovima, a posebno selima nerazvijenih općina Hrvatske preko 60%, odnosno 70% svih zaposlenih radnika smatra da je uvijek ili često izloženo zagadjenju plinom, prašini, dimu i sl.

Na radnom mjestu ispitanika izloženost buci mnogo je učestalija u nerazvijenim općinama Hrvatske, kako u gradu tako i na selu. U seoskim naseljima na radu je buci jako izloženo 30,8% svih ispitanika. Znatne su razlike i među kategorijama radnih mjesta: 36,8% radnika vjeruje da su uvijek ili često (18,5%) izloženi buci na radu, pojobrivrednici i obrtnici su nešto manje izloženi buci na radu (24% uvijek i 25,9% često). Medjutim u gradu je taj odnos znatno niži: samo 19,9% svih ispitanika vjeruje da su uvijek izloženi buci na radnom mjestu.

Između razvijenih i nerazvijenih općina postoji znatna razlika u ugroženosti bukom na radu. U razvijenim općinama 21,0% svih ispitanika smatra da su uvijek ugroženi, a u nerazvijenim općinama čak 36,8%. Posebno je značajno da preko 60% ispitanika radničkih zanimanja u svim naseljima nerazvijenih općina Hrvatske smatra da je uvijek ili često izloženo buci na radu, što upozorava i na stupanj tehnološkog razvoja općina.

Izloženost ispitanika nepogodnoj temperaturi na radnom mjestu posljednji je u nizu elemenata analiziranih u ovom istraživanju.

Razlika između razvijenih i nerazvijenih općina Hrvatske gotovo da i nema. Mišljenje o stalnoj izloženosti nepogodnim temperaturama na radu nešto je povećano među ispitanicima grada. Karakteristično je, medjutim, da s obzirom na zanimanje ispitanika čak 64,1% seljaka i obrtnika smatra da su trajno ili često ugroženi nepogodnim temperaturama na radnom mjestu. Službenici nisu bitno ugroženi ovom vrstom zagadjenja na radu bez obzira na tip naselja u kojem rade.

glavni nalazi

Opći nalazi istraživanja ukazuju na bitne razlike u doživljaju ekološke ugroženosti između ruralnih i urbanih područja, kao i između razvijenih i nerazvijenih općina Hrvatske. Stanovnici ruralnih naselja ukupno su manje ekološki ugroženi nego stanovnici urbanih područja s obzirom na mjesto stanovanja. Medjutim, situacija je sasvim suprotna kada se radi o radnoj sredini ispitanika. Selo je zagadjenije nego grad. Isto je tako analiza pokazala da su, ukupno gledajući, razvijene općine zagadjenije od nerazvijenih u odnosu na mjesto stanovanja ispitanika, ali je situacija obrnuta s obzirom na radno mjesto ispitanika.

Zagadjenost zraka tamo gdje ispitanici stanuju veća je i u razvijenim općinama Hrvatske i to na selu, a posebno u gradu. Veća izloženost buci od prometa, industrije i sl. jače se očituje u gradovima. Veća koncentracija ljudi, dobara, te ekonomskih i društvenih aktivnosti, kao i prometa uzrokuje veću zagadjenost prostora. Mišljenje ispitanika o zagadjenosti vode slično je bez obzira na tip naselja stanovanja.

Ekološka ugroženost ispitanika na radnom mjestu bitno se razlikuje od ugroženosti u mjestu stanovanja. Ukupna izloženost zagadjenju na radnom mjestu ispitanika izraženija je na selu i u nerazvijenim općinama nego u gradovima ili razvijenim općinama Hrvatske. Značajno je da su ispitanici na radnom mjestu radnika u nerazvijenim općinama Hrvatske znatno ugroženiji od onih u gradovima razvijenih općina. Kao i elementi zagadjenja u mjestu stanovanja, razlikuju se i elementi zagadjenja koji čine indeks ekološke ugroženosti na radnom mjestu. Ispitanici sela izloženi su većoj buci na radu nego oni u gradovima. U nerazvijenim općinama također je bitno veća izloženost buci na radu u odnosu na ispitanike grada. Vrsta radnog mjesta (poljoprivrednik, radnik, službenik i sl.) bitno utječe na izloženost ispitanika buci na radnom mjestu. Stupanj razvijenosti općine utječe na izloženost ispitanika prašini, plinu, dimu i slično na radnom mjestu u selu i gradu. Isto tako, ispitanici nerazvijenih općina izloženi su nepogodnim temperaturama na radu.

zaključci

Analiza mišljenja o zagadjenosti životne i radne okoline potvrđuje činjenicu da je ukupno zagadjenje jače tamo gdje je veća koncentracija ljudi i dobara, te tamo gdje je ekonomska, društvena i prometna aktivnost veća. S druge strane, niža tehnološka razina proizvodnje u selima nerazvijenih općina Hrvatske uzrok je većeg zagadjenja na radu. Ovo istraživanje dakle, ukazuje na razvojni problem države. Utvrđivanje pravaca budućeg prostornog razvoja uz optimalne razvojne efekte i uz uvjet očuvanja i unapređenja okoline, moguće je samo planom racionalne prenamjene prostora i smanjenjem ekoloških razlika u kvaliteti života i rada u selu i gradu i u općinama različitog stupnja razvijenosti.

Danas je uz sve probleme obnove ratom razorene zemlje nastojanje da se provede transformacija socijalističke u kapitalističku tržišnu privredu i prevladaju društveno-ekonomski nedostaci dosadašnjeg neravnomjernog prostornog razvoja bitan i prioritetan element budućeg života u Hrvatskoj. Jedno od osnovnih pitanja razvoja jest utvrditi pravce budućeg razvoja, koji bi, s jedne strane, omogućili optimalne razvojne efekte, a s druge strane, bili racionalni sa stajališta prostornog razvoja.

Zbog dominacije uskog ekonomističkog pristupa rezultati razvoja često su bili u suprotnosti s društveno racionalnim korištenjem prirodnih resursa.

Stoga je u budućnosti potrebno detaljno identificirati pojedine konkretne segmente osposobljenosti i mogućnosti hrvatskog gospodarstva za uključivanje u evropske integracijske procese, kako bi im se Hrvatska mogla prilagoditi i neposredno u njih uključiti. To su, medjutim, dugotrajni procesi. U okviru tih procesa problem očuvanja i unapređenja okoline ima zapaženo mjesto.

literatura

- MATTAR, H.: Industrialization of the Babassu Palm Nut: Need for an Eco-development Approach. u: **Ecodevelopment Concepts, Projects, Strategies**, Glaeser, B., ur. Oxford: Pergamon Press, 1984.
- OLIVEIRA-ROCA, M.: Struktura stanovništva razvijenih i nerazvijenih općina. U: **Demografski faktori razvoja Hrvatske**, Oliveira-Roca, ur. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. 417 str. 1989.
- PERKOVIĆ, Z.: Putevi i stranputice (našeg) urbanizma. u: **K umjerenom gradu**. S. Lazić, ur. Beograd: Centar za planiranje urbanog razvoja, 1981.
- Popis stanovništva 1991, Prethodni podaci, Zagreb: Statistički zavod Hrvatske, 1991.
- ROCA, Z.: **Demografsko ekološki slom**, Zagreb: August Cesarec, 1987.
- SEFERAGIĆ, D.: Kvaliteta života. U: **Društvene promjene u prostoru**. Grupa autora. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 1988.
- Statistički godišnjak Hrvatske 1990. Zagreb. Republički zavod za statistiku, 1990
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. i J.GELO: Ukupno i prirodno kretanje stanovništva. u: **Demografski faktori razvoja**, Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu i Institut za ekonomska istraživanja Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 1990.
- ZLATIĆ, M.: Zauzimanje prostora u prometne svrhe. **Suvremeni promet**, 8 (1986), 4-5: 283-286.
- ZLATIĆ, M.: Prostorno-ekološki aspekti sela i grada. u: **Promjene u svakodnevnom životu sela i grada**, Grupa autora. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1990.
- ZLATIĆ, M.: Socio-ekološki aspekti prenamjene zemljišta u Hrvatskoj. u: **Društvene promjene u prostoru**, Grupa autora. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1991.

Mila Zlatić

The spatial and ecological dimension of the village-town relationship**Summary**

In the desire to preserve and improve the environment and channel general attitudes that exist in our society into specific measures and activities, it was necessary to discover how threatened the human environment is so that successful practical activities could ensue. The article begins by presenting some basic assumptions of the village-town relationship from the spatial and ecological aspect and then analyzes the results of field research into spatial and ecological facets of village-town interdependence in Croatia, from the aspect of the degree of commune development. The results show that total pollution in the living environment is greater in towns. However, the lower technological level of production in villages and in undeveloped communes of Croatia results in the greater pollution of the work environment.

Просторно-экологические масштабы отношений деревня-город**Резюме**

С целью создать условия для предпосылок по улучшению охраны природной среды и афирмации общих стремлений нашего общества проведением конкретных предохранительных мероприятий выполнить соответствующие нормы охраны природы, показалась необходимость изучить экологическую ситуацию и нанесение ущерба окружающей природной среде для их применения на практике. В связи с этим, после вступительной части указывающей на некоторые основные предпосылки просторно-экологических масштабов отношения деревня-город, анализируются результаты конкретных исследований просторно-экологических аспектов взаимосвязи деревни и города в Хорватии с учетом уровня развитости общины. Результаты анализа показали, что общее загрязнение в месте проживания опрошенных лиц значительно сильнее в городах. Однако, ввиду низкого технологического уровня хозяйства производства в деревнях и неразвитых общинах Хорватии, в них обнаружена значительно высокая загрязненность рабочей среды.